

DATE NOI REFERITOARE LA CONTACTELE DINTRE COMUNITĂȚILE ALDENI II ȘI CELE ALE CULTURILOR VECINE

de EUGEN COMȘA

Aspectul cultural Aldeni II a fost descoperit și definit ca atare de către prof. Gh. Ștefan, prin săpăturile efectuate în anii 1940—1943, de la Aldeni ¹, jud. Buzău. Așezarea eponimă se află în apropierea satului Fulga, com. Cernătești.

După primele campanii de săpături, aria de răspândire a aspectului cultural Aldeni II părea să aibă o întindere redusă, cuprinzând numai ținuturile de deal din nord-estul Munteniei. Treptat, în urma săpăturilor arheologice de la Stoicani ² din sudul Moldovei, apoi de la Luncavița ³ din nord-vestul Dobrogei (de curînd cele de la Carcaliu ⁴), de la Brăilița ⁵ și Lișcoteanca ⁶ arealul său s-a extins tot mai mult. Cele mai recente descoperiri de acest tip fiind cele de la Mălăieștii de Sus ⁷ (jud. Prahova), care complex constituie, pînă în prezent limita de vest a teritoriului locuit de acele comunități. Între timp și colegii sovietici au descoperit și ei un număr apreciabil de așezări de același tip ⁸.

Două săpături, din ultimele decenii, au dus la precizarea periodizării mai amănunțite a aspectului studiat și la o cunoaștere temeinică a elementelor specifice culturii materiale respective. Nu au fost neglijate nici problemele privitoare la cultura spirituală a acelor comunități în-

---

1 Gh. Ștefan : *Raport asupra săpăturilor de pe dealul „Balaurul” comuna Aldeni, jud. Buzău*. În : *Raport MNA*, 1944, p. 31—34 ; Idem : *Raport asupra săpăturilor și cercetărilor arheologice de la Băești — Aldeni (jud. Buzău)*. În *Raport MNA*, 1944, p. 74—76.

2 M. Petrescu — Dîmbovița : *Cetățuia de la Stoicani*. În *Materiale*, I, 1953, p. 13—111.

3 Eugen Comșa : *Raport preliminar asupra sondajului de lingă Luncavița, raionul Măcin*. În : *SCIV*, III, 1952, p. 413—416 ; Idem : *Săpături arheologice la Luncavița*. În : *Materiale*, VIII, 1962, p. 221—224.

4 Săpături Elena Lăzurcă.

5 N. Harțuchi și I. T. Dragomir : *Săpăturile arheologice de la Brăilița*. În *Materiale*, III, 1957, p. 129—144 ; N. Harțuchi : *Săpăturile arheologice de la Brăilița*. În *Materiale*, V, 1959, p. 221—229.

6 Ion T. Dragomir : *Aspectul cultural Stoicani — Aldeni în lumina săpăturilor de la Lișcoteanca, Băneasa și Suceveni*. În : *MemAnt*, II, 1970, p. 25—27.

7 Eugen Comșa și V. Georgescu : *Așezarea neolitică de tip Aldeni II de la Mălăieștii de Sus (jud. Prahova)*. În : *SCIVA*, 34, 1983, 4, p. 334—348.

8 T. S. Passek și E. K. Cerniș : *Otkritie kulturni Gumelnița v SSSR*. În : *KS*, 100, 1965, p. 6—18 ; V. S. Beilekci : *Poseleniia kulturni Gumelnița na teritorii SSSR*. În *Izvestiia — Chișinău*, 2, 1970.

depărtate în timp. Ne referim la săpăturile noastre de la Drăgănești-Tecuci, ale căror rezultate ne-au permis să realizăm o scurtă sinteză a evoluției comunităților aspectului cultural Aldeni II⁹ și săpăturile de amploare, duse pînă la dezvelirea completă, pentru prima dată, a unei astfel de stațiuni de la Suceveni, pe temeiul cărora Ion T. Dragomir a întocmit o sinteză mai amplă¹⁰. În privința întinderii arealului Aldeni II menționăm, pentru exemplificare că, în anul 1964, atunci cînd am făcut prima cartare a descoperirilor de acest tip, pe hartă figurau 44 complexe (așezări și descoperiri izolate)¹¹, iar pe harta întocmită de Ion T. Dragomir, publicată în 1983, figurează 86 complexe de tip Aldeni II¹² răspindite pe un teritoriu destul de întins, ocupînd cîmpia și regiunea de dealuri de la nord de rîul Călmățui, în nord-estul Munteniei, apoi sud-estul Moldovei, pînă în dreptul cursului mijlociu al rîului Bîrlad și în zona de sud-vest a R. S. S. Moldovenești și în vestul regiunii Odessa, anume de la gura brațului Chilia și pînă spre limita de nord a cursului inferior al Prutului¹³.

Colegii sovietici, care s-au ocupat cu studierea problemelor complexelor de tip Aldeni II din ținuturile amintite din sud-vestul U.R.S.S., consideră că acele așezări aparțin de fapt culturii Gumelnița¹⁴. În schimb, sînt unii colegi bulgari, după părerea cărora, în cursul perioadei de evoluție a aspectului Aldeni II, ar exista o destul de întinsă arie culturală, din sud-vestul U.R.S.S. și pînă în nord-estul Bulgariei. Complexele din sud-vestul U.R.S.S. sînt atribuite unui grup cultural numit Bolgrad¹⁵.

Din datele prezentate mai sus rezultă clar că aria de răspîndire a comunităților aspectului cultural Aldeni II se plasează între vasele teritorii locuite de către purtătorii culturilor Cucuteni și Gumelnița. Toți cercetătorii noștri, care s-au ocupat cu problemele legate de evoluția comunităților aspectului cultural Aldeni II au fost și sînt de acord că acesta s-a format în zona de contact dintre cele două culturi prin contribuția ambelor. Considerăm că problema este oarecum mai complicată.

Înainte de a analiza elementele componente se cuvine să precizăm ce comunități au trăit pe întinderea arealului Aldeni II, înainte de formarea aspectului, pentru a se ști dacă și ele au contribuit cu ceva.

Cele mai vechi comunități neolitice din sud-vestul Moldovei și din nord-estul Munteniei, sînt cele aparținînd culturii Starčevo-Criș. Ele au fost urmate de cele ale culturii ceramicii liniare, pătrunse dinspre nordul Moldovei, în aceleași ținuturi. Despre ambele culturi nu se poate spune că au contribuit direct la formarea aspectului cultural Aldeni II. Este totuși curios că ornamente de tradiție Starčevo-Criș sînt documen-

9 Eugen Comșa : *Unele probleme ale aspectului cultural Aldeni II (Pe baza săpăturilor de la Drăgănești — Tecuci)*. În : SCIV, XIV, 1963 1, p. 7—26.

10 Ion T. Dragomir : *Eneoliticul din sud-estul României. Aspectul cultural Stoi-cani — Aldeni*. București, 1983.

11 Eugen Comșa, *op. cit.*, 1963, p. 8, fig. 1.

12 Ion T. Dragomir, *op. cit.*, 1983, p. 124—225, fig. 1.

13 *Ibidem*, fig. 1.

14 T. S. Passek și E. K. Cernîș, *op. cit.*, p. 6—18.

15 Henrieta Todorova : *Eneolit Bolgariei*. Sofia, 1979, harta 7.

tate în nivelul 4 al așezării de la Stoicani. Ne referim la șirurile de alveole făcute cu unghia¹⁶ și la adânciturile duble („în spic”) ¹⁷. Ornamente similare apar și pe vase din etapa I de la Suceveni ¹⁸.

Au urmat în timp, în zona de dealuri din Muntenia, comunitățile fazei Bolintineanu a culturii Boian și apoi cele din faza Giulești ¹⁹. Acestea din urmă au viețuit vreme îndelungată atât în cîmpie, cît și în regiunea de dealuri din nord-estul Munteniei. Ele au pătruns și în sud-estul Moldovei (fiind documentate la Suceveni) ²⁰ și probabil au trecut și Prutul, deși încă nu sînt semnalate în sud-vestul U.R.S.S.

Trebuie să ne dea de gîndit faptul că în nord-estul Munteniei, la nord de riul Buzău, nu sînt atestate pînă acum vestigii aparținînd comunităților fazei Vidra a culturii Boian și fazei de tranziție de la cultura Boian la cultura Gumelnița. Se consideră că locuirea din faza Giulești întîrziată, a durat în parte, paralel cu începutul fazei Vidra din ținuturile sudice ale Munteniei ²¹, dar și așa rămîne — cel puțin în stadiul actual al cercetărilor — un anumit interval, cel puțin în zona de cîmpie, corespunzător în timp unei părți din perioada de evoluție a comunităților fazei Vidra și ale fazei de tranziție. Ținuturile din nord-vestul și vestul arealului par a fi fost locuite, în acel răstimp, în parte de comunități din faza Precucuteni II, cum indică cele etivea cioburi specifice de acest tip aflate la baza depunerilor arheologice de la Drăgănești-Tecuci ²² și mai tîrziu de purtătorii fazei Precucuteni III ²³.

În prezent, comunitățile aspectului cultural Aldeni II apar ea fiind gata formate și din analiza caracteristicilor materialelor descoperite în complexele cele mai vechi (de exemplu din nivelurile inferioare de la Stoicani) rezultă că acolo, în domeniul ceramicii sînt forme și ornamente de vase specifice fazei de tranziție ²⁴, probabil de la începutul celei de a doua etape, asociate cu elemente timpurii de tip Cucuteni, evident din faza Cucuteni A ²⁵. Constatarea oglindește faptul că au avut loc evenimente istorice importante, anume că în acea perioadă, care se plasează în timp după sfîrșitul fazei Precucuteni III și în cea de a doua etapă a fazei de tranziție de la cultura Boian la cultura Gumelnița, s-au produs unele mișcări de populație, sigur din spre sudul Munteniei, pînă spre cursul inferior al Siretului și altele probabil dinspre nord. Pentru o astfel de datare, destul de precisă, a fazei de început a aspectului cultural Aldeni II, ne folosim de un fragment ceramic, destul de mare, din partea inferioară a unui vas, ornament cu benzi verticale alcătuite din șiruri paralele de înțepături succesive, descoperit în nivelul 6

16 M. Petrescu — Dîmbovița, *op. cit.*, 1953, p. 79, fig. 30/8—9.

17 *Ibidem*, p. 79, fig. 30/7.

18 Ion T. Dragomir, *op. cit.*, 1983, p. 143, fig. 19/4—6.

19 Eugen Comșa : *Istoria comunităților culturii Boian*. București, 1974, p. 28—36.

20 Ion T. Dragomir, *op. cit.*, 1970, fig. 1/11—12.

21 Eugen Comșa : *Cultura Boian în Transilvania*. În : SCIV, 16, 1965, 4, p. 643.

22 Cioburi găsite în săpăturile noastre.

23 Eugen Comșa : *O așezare neolitică din nord-estul Munteniei*. (sub tipar).

24 M. Petrescu — Dîmbovița : *op. cit.*, 1953, de ex. p. 54, fig. 20/1—3.

25 *Ibidem*, p. 85, fig. 33/9, 11.

(cel mai vechi) din așezarea de la Stoicani²⁶, ciob pe care-l considerăm că aparține culturii Hamangia, anume dintr-o fază târzie. Acesta dovedește că este vorba de o perioadă, încă destul de liniștită, precum și legături între comunitatea Aldeni II de la Stoicani și cele de tip Hamangia din nordul Dobrogei.

În cursul evoluției lor comunitățile aspectului Aldeni II se învecinau spre nord cu acelea ale culturii Cucuteni. Părerile cu privire la raportul cronologic între diferitele faze sînt deosebite. După părerea lui Ion T. Dragomir, exprimată prin tabelul cronologic din monografia sa, rezultă că prima etapă a aspectului Aldeni II a fost paralelă în timp, în parte, cu sfîrșitul fazei Precucuteni III și apoi cu etapa Cucuteni A 1. Celelalte două etape, conform aceleiași periodizări, au fost și ele paralele cu etapa Cucuteni A 1. În continuare etapa Cucuteni A 2 ar fi fost în întregime ulterioară aspectului Aldeni II²⁷.

Sincronismele menționate mai sus sînt contrazise de unele materiale ceramice descoperite atît în sudul Moldovei, cît și în nord estul Munteniei.

Astfel, semnalăm două fragmente din vase cu decor pictat, descoperite în așezarea de pe Cetățuia de la Stoicani. Unul din ele are evident decorul tricrom. În textul monografiei se precizează că este pictat cu culoare albă. Pe desen se vede într-adevăr banda albă pictată pe fondul roșu al vasului, delimitată prin linii subțiri negre. Nu poate fi îndoială că ciobul aparține etapei Cucuteni A 2 sau chiar Cucuteni A 3. Fragmentul descris provine din nivelul 1, deci din ultimul nivel al stațiunii de tip Aldeni, de la Stoicani²⁸. Amintim și pe cel de al doilea fragment, care a făcut parte dintr-un pahar specific cucutenian. La exterior este pictat cu benzi de culoare roșie, trasate pe fondul alb al vasului, iar în interior s-a pictat cu alb pe fondul roșu. Pe desen nu se observă dacă benzile pictate sînt mărginite cu linii subțiri negre. Acest ciob de tip Cucuteni A 2 sau chiar A 3 a fost găsit izolat pe Cetățuia²⁹.

După părerea noastră, succesiunea propusă de Ion T. Dragomir nu este valabilă nici pentru comunitățile Aldeni II din nord-estul Munteniei. Amintim în această privință descoperirile făcute în anul 1943, de către prof. Gh. Ștefan, care, în raportul preliminar publicat, scria : „merită o deosebită atenție un număr de cioburi pictate triocrome”³⁰, scoase la iveală din nivelul A, inferior din așezarea de la Aldeni. După cum se știe, pictura tricromă a apărut pe ceramica purtătorilor culturii Cucuteni, după periodizarea lui Vladimir Dumitrescu, de-abia în cursul etapei Cucuteni A 2. Prin urmare, prima așezare a comunității Aldeni II de pe „Gurguiul Balaurului” a fost paralelă în timp cu etapa Cucuteni A 2³¹, iar celelalte două așezări, corespunzătoare nivelurilor superioare,

26 *Ibidem*, p. 47, fig. 17/19.

27 Ion T. Dragomir, *op. cit.*, 1983, p. 111 (tabelul cronologic).

28 M. Petrescu — Dîmbovița, *op. cit.*, 1953, p. 85, fig. 33/9.

29 *Ibidem*, p. 85, fig. 33/11.

30 Gh. Ștefan, *op. cit.*, 1944, p. 74.

31 Vladimir Dumitrescu : *Originea și evoluția culturii Cucuteni — Tripolie*.

În : SCIV, XIV, 1962, 1, p. 69.

au fost contemporane, cel puțin cu sfârșitul etapei Cucuteni A 2 și poate chiar cu începutul etapei Cucuteni A 3.

Din sud-vestul Moldovei nu dispunem de date, care să ne permită să afirmăm că locuirea Aldeni II a continuat în regiune mai târziu spre sfârșitul etapei Cucuteni A 3, în etapa A 4 și în fazele ce au urmat.

După toate probabilitățile, comunitățile Aldeni II au încetat să mai existe în sudul Moldovei, în timpul etapei Cucuteni A 3.

Problemele referitoare la contactele comunităților Aldeni II din Cîmpia Brăilei sînt mai complicate. După cum am amintit mai sus, Ion T. Dragomir și autorul acestei lucrări, sîntem de părere că aria de răspîndire a aspectului s-a întins în spre sud pînă la Călmățui. În acea perioadă au avut contacte cu diferite comunități gumelnițene, după cum o dovedesc unele materiale ceramice de tip Aldeni II descoperite la Glina³² și la Cunești³³.

Sfârșitul acelor comunități s-a datorat presiunii dinspre sud-vest, din partea purtătorilor culturii Gumelnița, care după toate probabilitățile au supus și au asimilat pe cele aparținînd aspectului Aldeni II, ajungînd în zona de cîmpie, pînă la cursul inferior al Siretului, încă în cursul fazei Gumelnița A 2³⁴.

Spre deosebire de regiunea de cîmpie, viețuirea comunităților Aldeni II a continuat în zona de dealuri din nord-estul Munteniei. Faptul se poate demonstra prin descoperirile recente din cuprinsul așezării de la Aldeni, unde, din ultimul nivel al așezării Aldeni II, am scos la iveală, de pe o suprafață de circa 2 m.p. materiale ceramice deosebit de interesante. Majoritatea erau de tip Aldeni II (cu diverse forme și ornamente specifice), în directă asociere cu ele s-a găsit un fragment dintr-o figurină antropomorfă, plată de os, gumelnițeană. S-a păstrat numai căpșorul, de formă specifică seriei de figurine de os din faza Gumelnița A 2 din zona de cîmpie.

De pe același loc și de la aceeași adîncime am strîns cîteva fragmente din pahare eucuteniene pictate cu alb, obișnuite în zona Ariușd și ceea ce ne-a impresionat în chip deosebit am găsit o serie de fragmente ceramice din vase și suporturi aparținînd culturii Petrești, anume din faza Petrești B (după periodizarea lui Iuliu Paul). Mă refer la cîteva cioburi din srtăchini cu partea de mijloc îngroșată mult, specifice culturii amintite și fragmente dintr-un suport înalt, aproape cilindric, cu buza îngroșată în afară. Pe cîteva din aceste cioburi se observă urme de decor pictat. Descoperirea recentă de la Aldeni dovedește paralelismul în timp între etapa documentată în așezarea corespunzătoare ultimului nivel Aldeni II, cu faza Cucuteni A (sfârșitul etapei Cucuteni A 2 sau începutul etapei Cucuteni A 3) din Moldova și din sud-estul Transilvaniei, cu faza Gumelnița A 2 din sudul Munteniei și cu faza Petrești B din sud-vestul Transilvaniei.

32 M. Petrescu — Dîmbovița : *Nouvelles données concernant le néolithique carpatho-balkanique*, în : Balcania, VIII, 1948, p. 251.

33 Materiale descoperite de Niță Anghelescu.

34 N. Harțuchi și Ion T. Dragomir ; *op. cit.*, 1957, p. 135.

NOUVELLES DONNÉES CONCERNANT LES CONTACTS ENTRE LES COMMUNAUTÉS ALDENI II ET LES CULTURES VOISINS

(Résumé)

L'auteur a délimité l'aire de la répartition des communautés appartenantes à l'aspect culturel Aldeni IIx et a analysé les éléments culturels qui ont contribué à la formation de ce aspect.

En suite sont présentés les résultats des nouvelles recherches dans l'agglomération éponyme de Aldeni. Dans le niveau 3 (supérieure) de cette station, à côté des matériaux céramiques de type Aldeni II, ont été trouvés aussi des fragments céramiques de type Cucuteni A (appartenants à la fin de l'étape Cucuteni A 2 ou au commencement de l'étape Cucuteni A 3) et des tessons de type Petrești (phase Petrești B), ainsi qu'une figurine plate en os, fragmentaire, appartenant à la culture de Gumelnitza (phase A 2).

Les matériaux archéologiques découvertes ont permis à l'auteur une corrélation plus précise des cultures et des phases mentionnées.